

A VÁLTOZÓ VILÁG XXI. SZÁZADI KIHÍVÁSAI

Nyíregyháza

A VÁLTOZÓ VILÁG XXI. SZÁZADI KIHÍVÁSAI

Tanulmánykötet

Prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár
70. születésnapja tiszteletére

Szerkesztette: Dr. Kókai Sándor

Felelős kiadó: **Dr. Kókai Sándor** intézetigazgató, egyetemi magántanár

Technikai szerkesztő: **Tóth Zoltán**

Szerzők:

Dr. Abonyiné Dr. Palotás Jolán egyetemi docens	Dr. Kozma Gábor egyetemi docens
Ágoston Szabolcs projekt asszisztens	Dr. Kovács András Donát tudományos munkatárs
Dr. Aubert Antal egyetemi tanár	Kristóf Andrea főiskolai tanársegéd
Bácskainé. Dr. Pristiyák Erika főiskolai adjunktus	Kőrösi Miklósné ny. polgármester
Bártfai Endre György főiskolai adjunktus	Dr. Lóki József egyetemi tanár
Balizs Dániel tudományos segédmunkatárs	Dr. Makra László egyetemi docens
Dr. Becsei József egyetemi tanár	Dr. Matyasovszky István egyetemi docens
Dr. Baranyai Gábor főiskolai docens	Dr. Mészáros Rezső akadémikus
Dr. Bodnár Károly főiskolai tanár	Dr. Michalkó Gábor egyetemi tanár
Dr. Boros László főiskolai tanár	Mike Viktória egyetemi hallgató
Dr. Bujdosó Zoltán főiskolai docens	Morvay Szabolcs PhD hallgató
Dr. Csapó Tamás egyetemi magántanár	Dr. Nagy Adrienne főiskolai adjunktus
Dr. Csatári Bálint c. egyetemi docens	Dr. Nagy Miklós Mihály c. egyetemi docens
Dr. Csizmadia László ny. főigazgató	Dr. Németh Sándor polgármester
Dr. Csüllög Gábor egyetemi adjunktus	Dr. Novák Tibor József egyetemi adjunktus
Deák Attila vezető menedzser	Pálfi Andrea PhD hallgató
Dr. Dobány Zoltán főiskolai docens	Dr. Papp-Váry Árpád egyetemi tanár
Drotár Nikolett egyetemi hallgató	Dr. Petykó Csilla egyetemi docens
Dr. Dövény Zoltán egyetemi tanár	Pozsgai Andrea PhD hallgató
Ésik Zsuzsanna PhD hallgató	Dr. Rechnitzer János egyetemi tanár
Dr. Farkas Jenő Zsolt tudományos munkatárs	Dr. Suba János térképtárvezető
Fazekas Ildikó hallgató	Dr. Süli-Zakar István egyetemi tanár
Dr. Frisnyák Sándor egyetemi tanár	Dr. Sütő László főiskolai docens
Dr. Gábris Gyula egyetemi tanár	Szabó Balázs tudományos segédmunkatárs
Dr. Gál András c. főiskolai docens	Dr. Szalók Csilla főiskolai tanár
Dr. Gööz Lajos professor emeritus	Dr. Szepesi János tudományos munkatárs
Gróf Katalin egyetemi hallgató	Dr. Tar Károly egyetemi docens
Dr. Horváth Gergely egyetemi docens	Dr. Tarpai József Tourinfo irodavezető
Dr. Jónás-Berki Mónika egyetemi adjunktus	Dr. Tőkés Tibor egyetemi adjunktus
Kiss Diána Dóra egyetemi hallgató	Dr. Tömöri Mihály főiskolai adjunktus
Dr. Kocsis Károly akadémikus	Dr. Tusnady Gábor akadémikus
Dr. Kókai Sándor egyetemi magántanár	Dr. Varga György kutató
Dr. Komáromi István c. főiskolai docens	Dr. Vass Róbert főiskolai adjunktus
Dr. Kormány Gyula professor emeritus	Dr. Vitányi Béla középiskolai tanár

ISBN 978-615-5545-63-4

A címlapon Dr. Dobány Zoltán: Őszi séta című akvarell képe látható.

AZ EURÓPÁT ÉRINTŐ KÖZELMÚLTBELI VÁNDORLÁSOK TERÜLETI JELLEMZŐI

*Dr. Kocsis Károly – Dr. Michalkó Gábor – Szabó Balázs
– Balizs Dániel – Dr. Varga György*

A tavalyi esztendő során a kontinensünket érintő, alapvetően a Földközi-tenger keleti része és a Balkán felől érkező, több mint egymillió bevándorlót érintő, nemzetközi vándorlás néhány hónap alatt rendkívüli mértékűvé nőtt és 2015-öt a migráció évévé tette. Írásunk ennek a migrációs válságnak egyes térbeli sajátosságait kívánja bemutatni és a vándorlókat kibocsátó, illetve az őket befogadó térségek, valamint a vándorlási útvonalak áttekintő feltárását célozza. Kutatásunk az információk összehasonlíthatósága, hitelessége és koherenciája érdekében nemzetközi adatbázisokra támaszkodik, amelyek ugyan alkalmasak a folyamatok tudományos igényű értékelésére, de nem naprakészek. A vizsgálat három, a világhálón szabadon hozzáférhető adatbázist hasznosít:

- UNHCR – The UN Refugee Agency
- FRONTEX – European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union
- EUROSTAT - Statistical Office of the European Union

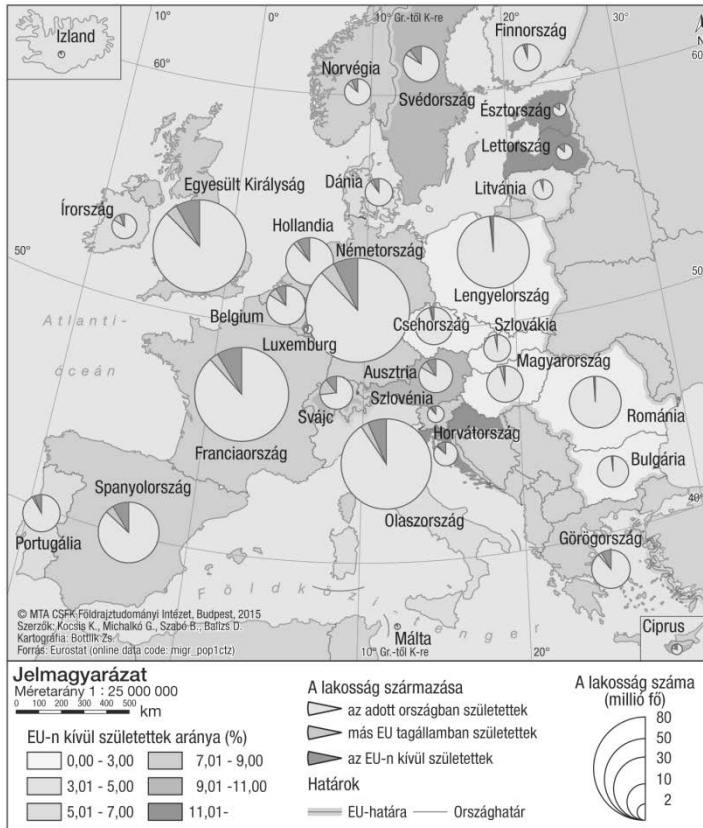
Ahol a rendelkezésre álló információk ezt lehetővé tették, ott a vizsgálat idősíkját a 2011. évi „arab tavaszhoz” igazítottuk, mivel az áttekintett szakirodalom alapján úgy ítéltük meg, hogy az érintett térségben lezajlott forradalmi események jelentős mértékben hozzájárultak a 2015 őszen érzékelhető migrációs válsághoz. Ebből kifolyólag esetenként a 2007–2010 és a 2011–2014/2015 idődimenziókat alkalmaztuk.

A vizsgálat elsősorban az Európai Gazdasági Térséget (azon belül hangsúlyozottan az EU-t) érintő migrációs válság területi vonatkozásainak feltárására vállalkozott, így a vándorlókat kibocsátó és őket befogadó országok lehatárolásakor kitüntetett figyelemmel voltunk az EGT-be érkező menekültek kibocsátó országaira és azon belül is a legintenzívebb mobilitási mutatókkal rendelkezőkre.

Külföldi születettek az EGT-ben

2014 elején az EGT-ben igen jelentős külföldi származású, nem az adott országban született lakos élt (*1. ábra*). 2014-ben az EGT-ben 10,4% (az EU-ban

10,1%) volt a nem az adott országban születettek aránya, a dobogón Liechtenstein (63,1%), Luxemburg (43,3%) és Svájc (26,8%) osztozott. A legkisebb arányú külföldön született lakosságot Romániában (1,1%), Bulgáriában (1,5%) és Lengyelországban (1,6%) regisztrálták. Magyarországon ez a mutató – túlnyomórészt a határon túlról beköltözött magyaroknak köszönhetően – 4,5% volt. A vizsgált területen élő, nem az adott államban születettek közül 64% az EU területén kívül látta meg a napvilágot.

1. ábra. Külföldön született népesség az Európai Gazdasági Térség országaiban (2014. január 1.)

Az EU-n kívül született lakosság száma különösen Németországban, az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Spanyolországban és Olaszországban magas (6 – 4 millió fő).¹ Ezen népesség aránya a Balti- és Fekete-tenger közötti,

¹ Az EU-n kívül születettek körében Németország területén a törökországiak, az Egyesült Királyságban az indiaiak, pakisztániak, Franciaországban az algériaiak, marokkóiak,

volt szocialista országok (Szlovákia, Románia, Bulgária, Lengyelország, Magyarország) területén elenyésző (0,5 – 1,5%). Az EU-n kívül születettek viszonylag magas aránya Észtország, Lettország és Horvátország esetében első sorban nem gazdasági vonzerejűnek, hanem politikai háttérű migrációnak volt köszönhető.²

Az Európába vándoroltak származási helyei

2014. január 1. és 2015. augusztus 31. között az EGT országaiban 1,2 millió menedékkérelmet nyújtottak be, melyeknek 47,1%-a Nyugat- és Dél-Ázsiából érkezett (2. ábra). Az itt érzékelhető, különböző motivációjú migrációs folyamatokban leginkább Szíria, Afganisztán, Pakisztán és Irak a leginkább érintettek (az EGT-ben benyújtott kérelmek 22,4, 9,4, illetve 4 – 4%-ával).

2. ábra. Az Európai Gazdasági Térségben 2014. január 1. és 2015. augusztus 31. között menedékkérelmet benyújtottak megoszlása származási ország szerint

Spanyolországban a marokkóiak, ecuadoriak, kolumbiaiak, Olaszországban az albániaiak és marokkóiak képezik a legjelentősebb csoportot.

² Észtország és Lettország esetében az 1945-1989 közötti, jórészt politikai indíttatású orosz (részben belarusz, ukrán) betelepítés, Horvátország esetében az 1991-1995 közötti délszláv háború idején Bosznia-Hercegovinából és Szerbiából ide menekült horvátoknak tudható be az EU-n kívül születettek magas (12-14%-os) aránya.

A Földközi-tenger és a Himalája között húzódó konfliktustérségben a hazáját elhagyó, külföldön nyilvántartott, szinte teljes egészében muzulmán vallású menekültek az EGT felé irányuló nemzetközi migráció tartós, jelenleg legfontosabb forrását jelentik. Az innét származó menekültek számát tekintve legnagyobb mértékű változás Irak és Szíria esetében mutatható ki. Az Irakból menekültek száma 2007 és 2014 között 2,3 millióról 370 ezerre csökkent, a Szíriából menekülteké 14 ezerről 3,9 millióra (2015. szeptember végén 4,1 millióra) nőtt. Hasonlóan kiugró növekedést regisztráltak a Pakisztánt elhagyók esetében is, ahol ez időszakban a menekültek száma tízszeresére, 336 ezerre nőtt. Az afganisztáni menekültek száma ugyanakkor magas szinten, 2,6 – 3,1 millió között stabilizálódott.

Szíria Európa irányában legnagyobb menekült-kibocsátó ország. A Közel-Kelet éghajlatának változásáról és a szárazságról, valamint ennek társadalmi-politikai hatásairól beszámoló tanulmányok szerint a klímaváltozás fokozza a térség szárazodását és az üvegházhatású gázok növekvő kibocsátásának hatása a Kelet-Mediterráneum klímájának megváltozásában igen jelentős (Gleick 2014, Kelley et al. 2015). Szíria területén az egyre szárazabb évek és a rossz talajvíz-gazdálkodás az elmúlt két évtizedben a mezőgazdasági termelés hanyatlásához vezetett. 2007 és 2010 között a műszeres mérések kezdete óta soha nem látott mértékű hároméves száraz periódust regisztráltak. Mintegy másfél millió, korábban mezőgazdaságból élő munkás vándorolt a városokba, ahol a feszültség csak tovább nőtt. Mindezek arra engednek következtetni, hogy a szíriai polgárháború kitörésének egyéb társadalmi, politikai, gazdasági okai mellé fel kell sorakoztatnunk a környezeti viszonyok megváltozását is. Ennek háttérben a természetes klímacyklusokon túl ott állnak az antropogén hatások is.

A vizsgált időszakban jelentős változások következtek be a szíriai menekültek száma és migrációs célországai tekintetében. 2012-ben a (2011-ben kiobbant) polgárháború miatt főként a szomszédos közel-keleti országokat lepték el a szír menekültek (Törökországban 248 ezer, Jordániában 239 ezer, Libanonban 127 ezer szír menekültet regisztrált az UNHCR). A több mint 4 éve tartó háború elől külföldre menekült szíriaiak száma az UNHCR legfrissebb³ információi szerint 2015-ben elérte a 4 milliót (ebből Törökországban közel 2 milliót, Libanonban 1,1 milliót, Jordániában 629 ezret, Irakban pedig 249 ezret). A hazatérés és a menekülttáborok reménytelensége miatt 2011-2015 között egyre több szíriai kelt útra Európába és folyamodott az EGT-ben menedékkérelemért: 2011-ben 8 ezren, 2014-ben 41 ezren, 2015-ben (augusztus 31-ig) 150 ezren.

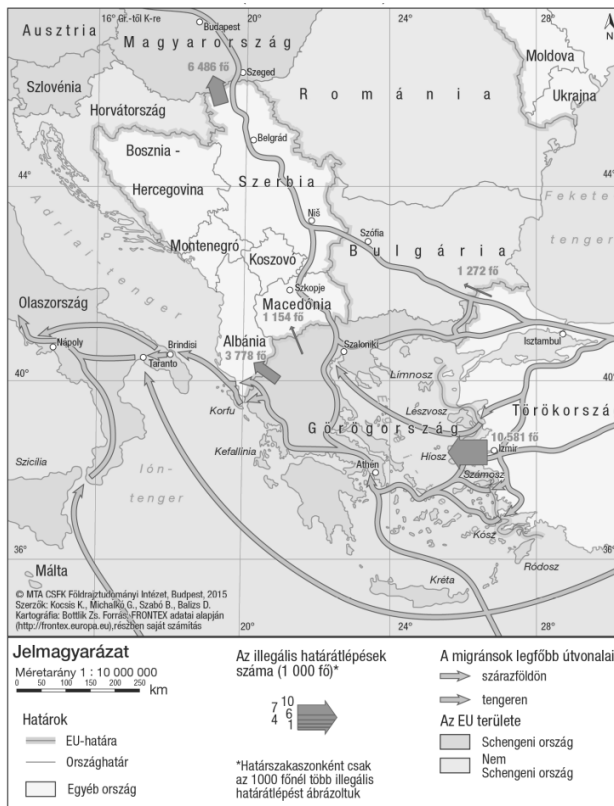
Az EGT-be érkező menedékkérők további jelentős forrásterülete Kelet- és Nyugat-Afrika (a kérelmezők 9,5 illetve 9,1%-ával). Az innét, főként muzulmán területekről érkezők elsősorban Eritreát, Szomáliát, Nigériát és Gambiát

³ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> (2015. szeptember 17.)

hagyták el. Az EGT-ben új hazát keresők közel ötöde (18,7%, 220 ezer fő) a Nyugat-Balkánról (főként Szerbiából, Koszovóból és Albániából) érkezett, többnyire muzulmán albán. A több mint 50 ezer Kelet-Európából áttelepült ember elsősorban Ukrajnából érkezett, jelentős részben az országnak az orosz-ukrán polgárháború által érintett részeiből.

Az Európába irányuló közelmúltbeli vándorlás legfőbb útvonalai

A 2014. január 1. és 2015. augusztus 31. között az EGT-ben menedékkérelmet benyújtó, ismert származási helyű személyek közül 53,2% Ázsiából, 20,4% a Nyugat-Balkánról, 26,4% Afrikából érkezett. A származási országok földrajzi fekvése miatt a menedékkérők közel háromnegyede a Balkánon keresztül (illetve eleve onnét származva), negyede (az afrikaiak túlnyomó része) a Földközi-tenger nyugati és középső részén, tengeri úton érkezett az EGT területére.

3. ábra. Regisztrált illegális határátlépések a Kárpát-Balkán térség határvidékein (2014 első felében)

2011 és 2015 között az illegális határátlépések száma a Balkán nyugati és déli részén meredek emelkedést mutatott, miközben irányai és trendjei jelentősen átrendeződtek. Az EU-nak a menekült elismerési gyakorlata, befogadó készsége 2015-ben már éles különbséget tett a nyugat-balkániaiak és a közel-keletiek (pl. szíriaiak) között. Ennek eredményeként a szerbiai-koszovói menedékkérők száma 2015. február és augusztus között a tizedére zuhant, míg a szíriaiaké több mint ötszörösére nőtt. A nyugat- és dél-ázsiai migránsok túlnyomó része Törökországon keresztül érkezett az EU határához, melynek szárazföldi (európai) részén, főként a törökországi Drinápoly (Edirne) közeli szakaszain a görögök és bolgárok műszaki határállomás emeltek a növekvő emberáradat feltartóztatására.⁴ A bolgár oldalon most is folyamatosan bővülő határállomás kikerülése érdekében a több százezernyi migráns tömeg túlnyomó része fokozódó mértékben választotta a tengeri utat, a török partok és a közeli görög szigetek közötti néhány km-nyi távolság leküzdését (3. ábra). Az évszázadok óta a Kis-Ázsiából Közép-Európa felé vezető (Isztambul-Szófia-Belgrád) főút helyett az ázsiai migránsok fő áramlási útvonala a görög szigetekeken át az Athén-Szaloniki-Szkopje-Belgrád útvonalra helyeződött át. A Frontex, az EU határőrizeti szervezeteinek koordinációjáért felelős intézmény adatai szerint a görög-török tengeri határszakaszon 2015. június végéig 78.641, augusztus 28-ig 204.954, szeptember 23-ig 357.065 illegális határátlépést rögzítettek (4. ábra).⁵ Mindez 2014. hasonló időszakához (január-szeptember) képest 12-szeres növekedést jelentett, melynek során a határsértők fele Lészvosz (Leszbosz) szigetén, a többiek főként Hioszonon (Chioszon), Számoson és Kószon léptek be engedély nélkül az EU területére. A görög (egyúttal EU-s és schengeni) területre szinte akadálytalanul bejutó több százezernyi migráns tömeget a minél gyorsabb áthaladás érdekében, jelentős állami segítséggel görög, macedón és szerb területeken át a magyar-szerb határhoz szállították, ahol 2015 első felében közel 75 ezerre (2014 első feléhez viszonyítva itt is 12-szeresére) nőtt a regisztrált illegális határátkelések száma.

2015. szeptember közepe óta a migráns tömegek Németország felé irányuló fő útvonala a műszaki határállomással védett magyar-szerb határról áthelyeződött a horvát-szerb határnak a Duna és Száva folyók közötti, szerémségi részére. Innét 2015 szeptemberében is folyt a vándorlók szervezett, – az ország központi területeit, Zágrábot messze elkerülő – átszállítása a magyar-horvát határra, majd a magyar-horvát határ mentén a magyar határállomás elkészülte után, a horvát-szlovén határra, ahonnan szintén szervezett módon, Szlovénián és Ausztrián át folytatták útjukat Németország felé.

Az EGT területére érkezett menedékkérők negyede a Földközi-tengeren keresztül érkezett főként Olaszországba (2015 első felében 67.500-an) és

⁴ <http://bulgaria.bordermonitoring.eu/>

⁵ <http://data.unhcr.org/mediterranean/documents.php?page=2&view=grid>

Spanyolországba (1230-an).⁶ Afrika nyugati és északnyugati részéről a spanyol fennhatóságú Kanári-szigeteken és az afrikai Ceuta, illetve Melilla városokon keresztül jutnak a migránsok az EU-ba. A fekete kontinens északi felének többi részéről azonban a jobb életre vágyók nigeri, líbiai, egyiptomi csomópontokon (Agadéz, Sabhah, Kairó) át a tunéziai és líbiai partokról kísérik meg elérni az olasz Lampedusa szigetét, vagy Máltát.

4. ábra. Regisztrált illegális határátlépések a Kárpát-Balkán térség határvidékein (2015. első felében)

Az Európába irányuló vándorlás legfőbb célországai

A 2014. január 1. és 2015. augusztus 31. között az EGT országaiban 1,2 millió menedékkérelmet nyújtottak be, mely számottevően meghaladhatja a ténylegesen menedéket kérő személyek számát, hiszen egy személy útja során akár több EU-tagállamban is menedékkérőként lehetett regisztrálva (pl.

⁶ <http://www.unhcr.org/5592bd059.html>

Görögországban, Magyarországon és Németországban is). Ebből következik, hogy a kérelmek száma nem csupán a célszágokban, különösen Németországban magas, hanem egyes, a migránsokat regisztráló, a menedékkérelmüket nyilvántartásba vevő, tranzit-országokban (főként Magyarországon) is. A kérelmek megoszlása az egyes kibocsátó térségek, a migránsok érkezési útvonala és céljai szerint nagy területi változatosságokat mutat. A kérelmek közel harmadát kitevő nyugat-ázsiaiakat (túlnyomórészt szíriaiakat és irakiakat) Németországban és Svédországban (illetve útközben Magyarországon és Ausztriában) vették legnagyobb számban nyilvántartásba.⁷

A több mint 200 ezernyi dél-ázsiai (többnyire afganisztáni, pakisztáni) kérelmező harmadát a magyar, a többbit jórészt a német, olasz, osztrák, brit hatóságok regisztrálták. Az észak-afrikai arab menedékkérők száma legnagyobb értéket Német- és Franciaországban ért el, és az Afrikához közeli Máltán is a kérelmek többségét ők alkották. A Fekete-Afrika nyugati részéről érkezők több mint felét Olaszországban, jóval kisebb részét német és francia területen regisztrálták. Kelet-Afrika migránsai (főként az Eritreát és a polgárháborús Szomáliát elhagyók) legnagyobb számban Német- és Svédországban, illetve Svájcban folyamodnak menekült státuszért.

2015 elejéig a Nyugat-Balkánról (főként Koszovóból, Albániából) is sok menedékkérelmet nyújtottak be az EGT területén, túlnyomórészt Németországban (és útközben Magyarországon is). A kelet-európai (főként ukrán és orosz) migránsok kérelmeinek többségét a német és francia célterületeken (és útközben Lengyelországban) regisztrálták.

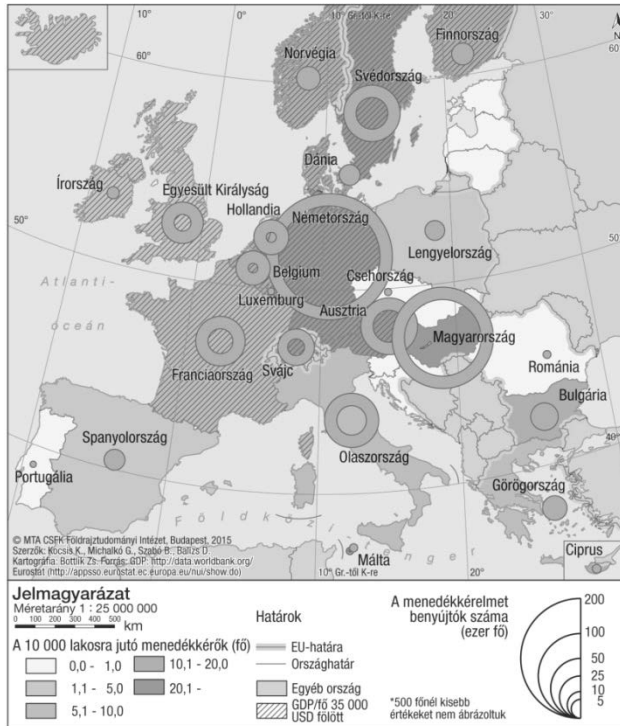
2015 első nyolc hónapjában az EGT területén szinte pontosan annyi (665 ezer) menedékkérőt regisztráltak, mint tavaly egész év alatt. 2014-hez képest legjelentősebb változás, a középső-mediterrán (alapvetően olasz) térségre nehezedő migrációs nyomás enyhülése és a balkáni országokra, illetve ezzel összefüggésben a Magyarországra nehezedő (főként közel-keleti) migrációs nyomás kirobbanó mértékű növekedése (5. ábra). Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az idei év első nyolc hónapjában a Magyarországra illegálisan belépő, és menedékkérelmet benyújtó migránsoknak⁸ 10.000 lakoshoz viszonyított száma kiugróan magas értéket (144,7) képviselt (EGT átlag: 12,8, Ausztria: 52,9, Svédország: 46, Szlovákia, Horvátország, Románia: 0,1 - 0,4).

Az UNHCR (ENSZ Menekültügyi Főbiztosság) és az Eurostat adatai⁹ szerint 2014 végén az EGT területén tartózkodó menekültek vagy a nemzetközi védelem más formáját élvezők, menedékkérők és hontalanok együttes száma 2,2 millió fő volt. 54,1%-a volt menekült, 25,6% menedékkérő, 19,3% hontalan és 1,0% egyéb jogállású volt.

⁷ http://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers_monthly

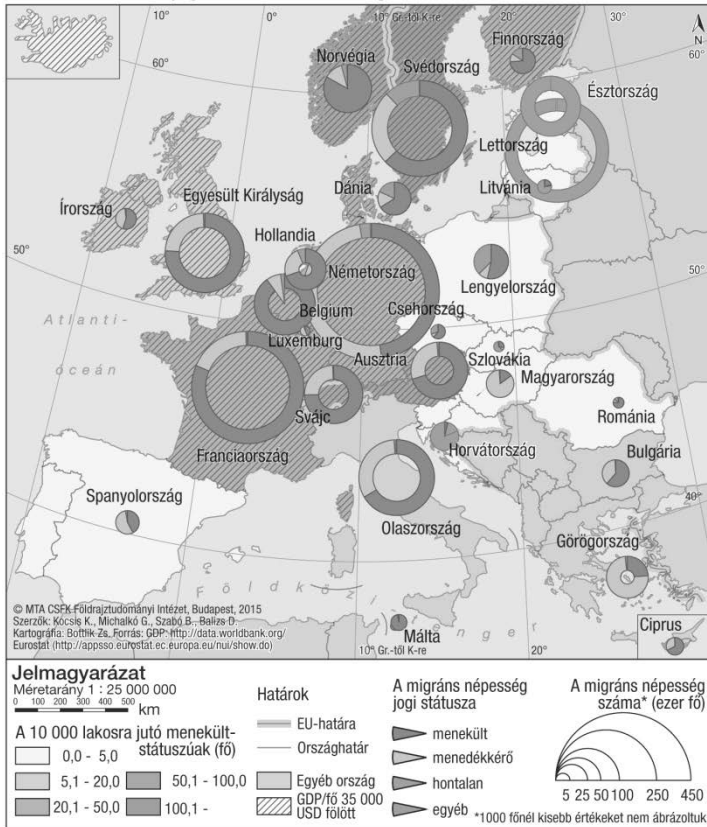
⁸ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>

⁹ http://popstats.unhcr.org/en/persons_of_concern és <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>

5. ábra. Az Európai Gazdasági Térség országaiban menedékkérelmet benyújtottak (2015. január-augusztus)

A menekültek lélekszáma és aránya egyértelműen az EGT legmagasabb jövedelmű, legkedvezőbb életkörülményeket kínáló országaiban, a migránsok elsődleges bevándorlási célterületein (Nyugat- és Észak-Európában) a legmagasabb, ahol az új hazát kereső, túlnyomórészt muzulmán vallású bevándorlók évek során kiépült saját kapcsolati hálókra is támaszkodhatnak (6. ábra). Ezen országokban a 10.000 lakosra jutó menekült státuszú népesség száma 20 fölötti. Ugyanez a viszonyszám az EGT szerényebb jövedelmű, migránsok számára kevésbé vonzó, volt szocialista országaiban és az Ibériai-félszigeten 0 – 5 közötti. A migránsok sajátos kategóriája a lakóhelyéhez ragaszkodó, de állampolgárságot nem kapó, ún. „hontalan” népesség, melynek száma és aránya különösen a balti országokban (főként Lettországbán és Észtországban) különösen magas. Ezen volt szovjet tagköztársaságokban a jelenség mögött az 1945-1989 között betelepített, észt, lett, litván állampolgársággal nem rendelkező oroszok (kisebb részt belaruszok, ukránok) tömeges jelenléte áll.

6. ábra. Az Európai Gazdasági Térség országaiban élő migráns népesség jogi státusz szerinti megoszlása 2014-ben

Az EGT felé irányuló nemzetközi migrációban leginkább érintett országok tartósan kontinensünk legfejlettebb, migrációs szempontból legvonzóbb, nyugati és északi részein, illetve ideiglenes, tranzit jelleggel déli és délkeleti periferiáin (pl. Olaszország, Magyarország és a Nyugat-Balkán) találhatók.

Irodalom

- GLEICK, P. H. 2014: Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria. *Weather, Climate, and Society* 6. pp. 331–340.
- KELLEY, C. P. et al. 2015: Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought. *Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS)* 112. (11) pp. 3241–3246.